

مصوّبات و صورت جلسات شورای عالی اوقاف

از آذر ۱۳۴۵ تا بهمن ۱۳۵۷ / به کوشش محمدعلی خسروی معاون فرهنگی سازمان اوقاف و امور خیریه، - تهران: سازمان اوقاف و امور خیریه ۱۳۸۲. ۹۳۲ ص.

به شهادت اسناد و مدارک تاریخی سازمان اوقاف از کهن‌ترین تشکیلات اداری است که از دوره سامانیان (۲۶۱ - ۳۸۹ هـ) تاکنون به کار مساجد، بقاع متبرکه، اراضی موقوفه، و موقوفات عام و خاص رسیدگی می‌کرده و همواره مسؤول نظم و نسق مادی موقوفات و رونق و رواج امور مساجد و بقاع بوده و بر صیانت از اصل موقوفات و رعایت نظر واقفان خیراندیش اهتمام ورزیده است.

از آغاز تأسیس تشکیلات اوقاف که با نام دیوان موقوفات از آن یاد می‌شود تا پس از انقلاب مشروطیت و استقرار حکومت مشروطه در سال ۱۲۸۵ هـ. ش با تأسیس وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه در سال ۱۲۸۹ هـ. ش - امور موقوفات زیر نظر وزارت مزبور اداره می‌شد. در سال ۱۳۴۳ ش با تصویب قانون تفکیک اوقاف از وزارت فرهنگ، تشکیلات سازمان اوقاف مستقل و به نخست وزیری ملحق شد و در همین سال برای سازمان اوقاف، شورای عالی اوقاف نیز پیش‌بینی شد.

آیین نامه شورای عالی اوقاف در اوایل سال ۱۳۴۵ تصویب و در مورخ ۱۳۴۵/۹/۹ اولین جلسه آن در محل سازمان مرکزی اوقاف تشکیل شد. در این جلسه نظامنامه داخلی آن نیز به تصویب اعضای شورا رسید. اعضای شورا عبارت بودند از: رئیس سازمان اوقاف، معاون وزارت آموزش و پرورش، معاون وزارت تعاون و امور روستاها، مدیر کل ثبت اسناد و املاک، یک قاضی منتخب وزارت دادگستری، دو تن از مجتهدین، دو نفر از معتمدین و دو تن از اساتید حقوق دانشگاه تهران.

اعضای این شورا برای مدت دو سال انتخاب می‌شدند که تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل جمهوری اسلامی ایران، شش دوره آن از تاریخ ۱۳۴۵/۹/۹ تا

۱۳۵۷/۷/۱۹ تشکیل شد. پس از انقلاب هم فقط یک جلسه به عنوان نخستین جلسه از دوره هفتم در تاریخ ۱۳۵۸/۴/۳ تشکیل شد.

کلیه تصمیمات و مصوبات شورای عالی اوقاف در طول بیش از دوازده سال (از ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۸) در دفتری با عنوان «دفتر ثبت صورت جلسات» نوشته شده که در آرشیو سازمان اوقاف (بخش اسناد و شناسائی موقوفات) نگهداری می‌شود.

چاپ مجموعه مصوبات و صورت جلسات شورای عالی اوقاف تلاشی است ارجمند که با همت دانشمند سختکوش آقای محمدعلی خسروی معاون فرهنگی سازمان اوقاف و امور خیریه در راستای نشر فرهنگ وقف و احیای متون و اسناد وقفی سامان یافته است. احیای این اثر تاریخی و ملی با وسواس علمی و رعایت اسلوب فنی بدون کمترین دخل و تصرف در اصل اسناد، کاری بزرگ و قابل تقدیر است که در یک جلد گرانسنگ آماده بهره‌برداری شده است. آقای خسروی به منظور استفاده هر چه بیشتر محققان، فهرستهای مختلفی برای آن تهیه نموده و در پایان بر این مجموعه افزوده است. از جمله: نام اشخاص، واقفان، متولیان، شخصیت‌های علمی و اداری و نامهای: شهرها، روستاها، ادارات، موقوفات، مساجد و حتی کلیساها و کنیسه‌هایی که نامی از آنها آمده، ذکر کرده است. و در پایان برای اینکه هویت حقوقی این اثر کاملاً حفظ شود نمونه‌هایی از دستخط صورت جلسات را عیناً به صورت افست درج نموده است که حاوی نام و نمونه امضاهای اعضای شورا است.

همان‌گونه که در مقدمه کتاب آمده است: انتشار این مجموعه از جنبه‌های گوناگون حائز اهمیت است:

نخست: آنکه محققان می‌توانند به مستند بسیاری از موقوفاتی که در دهه‌های چهل و پنجاه فروخته شده و یا به اجاره‌های طویل‌المدت داده شده و یا تحولات حقوقی در آن صورت گرفته است دست یابند.

دوم: آنکه اطلاع‌رسانی بی‌واسطه از اعضاء روش و عملکرد شورای عالی اوقاف است که تاکنون برای بررسی آن منبعی در دست نبود.

سوم: آنکه منبعی غنی برای وقف پژوهی در دوره پهلوی دوم است چرا که حدود شش سال از ده سال «اصلاحات ارضی» (۱۳۴۴ - ۱۳۵۱) را دربر دارد.

و نیز می‌توان به نقش رئیس سازمان اوقاف، نصیر عصار (۱۳۴۴ - ۱۳۵۰) و رئیس بعدی، منوچهر آزمون در سیاستگذاری این شورا پی برد چنان که نقش آیت‌الله شیخ ابوالحسن شعرانی به عنوان یکی از مجتهدین شورا که در موارد متعدد خلاف

جریان شورا با فروش موقوفات مخالفت می‌کرده است قابل توجه است.

شورای عالی اوقاف پس از پیروزی انقلاب اسلامی با مصوبه شورای انقلاب به «شورای مرکزی اوقاف» تغییر نام یافت و مقرر گردید امور مربوطه، زیر نظر نمایندگان حضرت امام خمینی (ره) تمشیت شود. در حال حاضر کمیسیون موضوع ماده ۲ آیین‌نامه، متشکل از پنج تن از فقهای صاحب نظر است که با بررسی مدارک فروش موقوفات و مطابق احکام شرعی حکم خود را صادر می‌کنند.

در پایان این مجموعه گرانسنگ معاونت فرهنگی سازمان اوقاف، ضمن بیان انگیزه انتشار این اثر به نکاتی اشاره کرده، که برای محققان و دانش پژوهان مفید است:

۱. انتشار این مجموعه تنها به عنوان نشر اسناد تاریخی جهت بهره‌برداری محققان، کارشناسان و علاقه‌مندان صورت می‌گیرد و به هیچ وجه به معنای تأیید کامل مصوبات آن از سوی سازمان اوقاف و امور خیریه نیست گرچه ممکن است بسیاری از آنها مورد قبول و عمل فعلی سازمان و ادارات اوقاف باشد.
۲. به منظور حفظ اعتبار این مجموعه از هرگونه ویرایش و حذف و اضافه در عبارات آن خودداری شده است.
۳. در پایان هر صورت جلسه اسامی اعضای شورا درج شده است ولی در اغلب موارد همه آنها آن را امضا نکرده‌اند. ما نیز اسامی موجود را ذکر کرده و افرادی را که امضا کرده‌اند با علامت (X) مشخص کرده‌ایم.
۴. برخی از اعضا که نظر مخالف با بقیه داشته‌اند ضمن امضای صورت جلسه حاشیه‌ای بر آن زده‌اند که عیناً نقل شده است.

آینه میراث ضمن عرض خسته نباشید به آقای خسروی در پدید آوردن این اثر ماندگار انتشار این مجموعه ارزشمند و پر محتوا را که نمونه بارزی از احیای متون علمی و دینی است به سازمان اوقاف و امور خیریه تبریک گفته و تهیه آن را برای کسانی که به حفظ تاریخ و مستندات تاریخی علاقه‌مندند توصیه می‌کنیم.

امیدواریم این کار سترگ الگویی باشد برای سازمانها، نهادها و مراکزی که در دل خود انبوهی از اسناد تاریخی را ثبت کرده‌اند تا با روز آمدن آن کتابخانه‌ها را غنی و دانش پژوهان را بی‌نیاز کنند.